

Akademik prof. dr. Smail Čekić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

UDK 341.485 (497.6)“1992/1995“

Pregledni naučni članak

GENOCID U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI 1992–1995.¹

THE 1992 - 1995 GENOCIDE IN THE REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA²

Sažetak

U tekstu se razmatraju bitni događaji u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, posebno 1991–1995, sa stanovišta, prije svega, historijske nauke i relevantnih naučnih saznanja, uključujući i rezultate vlastitih naučnih istraživanja, uzroci raspada zajedničke jugoslavenske države, uzroci i ciljevi napada na Republiku Bosnu i Hercegovinu, srpska i hrvatska genocidna ideologija, namjera i politika, planiranje, pripremanje i izvođenje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i izvršenje genocida nad Bošnjacima.

Ključne riječi: *SFRJ, Republika Bosna i Hercegovina, Srbija i Crna Gora/Savezna republika Jugoslavija, Republika Hrvatska, paradržavne tvorevine Srpska republika Bosna i Hercegovina/Republika Srpska i Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Bošnjaci, genocid*

¹Naučna i druga saznanja zasnovana su na brojnim i masovnim relevantnim i validnim dokumentima različite provenijencije, na najrelevantnijim teorijskim i naučnim izvorima i značajnim rezultatima empirijskih naučnih istraživanja autora, kao i naučnim saznanjima drugih naučnika istraživača, te stručnim saznanjima ICTY-a, ICJ-a i nacionalnih sudova (Savezne Republike Njemačke i Bosne i Hercegovine).

²Scientific and other findings are based on numerous and mass relevant and valid documents of various provenances, in the most relevant theoretical and scientific sources and significant results of empirical scientific research by authors, especially in scientific works: Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – planiranje, priprema, izvođenje - Institute for Research of Crimes Against Humanity and International Law, Sarajevo - Kult B, Sarajevo, 2004; Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini, University of Sarajevo and Institute for Research of Crimes Against Humanity and International Law, Sarajevo, 2012; Dejtonski (mirovni) sporazum – legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini, Institute for the Research of Crimes against Humanity and International Law, University of Sarajevo, vol. I-III, Sarajevo, 2016 (for more details see: www.institut-genocid.unsa.ba), as well as scientific knowledge of other scientists - researchers, and expert knowledge of the ICTY, ICJ and national courts (Federal Republic of Germany and Bosnia and Herzegovina).

Summary

The article deals with important events in the Republic of Bosnia and Herzegovina at the end of the 20th century, especially 1991-1995 and above all, in this regard from the historical science and relevant scientific knowledge point of view, including the results of their own scientific research, the causes of the breakdown of the common Yugoslav state; causes and aims of the attack on the Republic of Bosnia and Herzegovina; Serbian and Croatian genocidal ideology, intent and politics; planning, preparing and carrying out aggression on the Republic of Bosnia and Herzegovina and the execution of genocide against Bosniaks.

Keywords: *SFRY Republic of Bosnia and Herzegovina, Serbia and Montenegro/Federal Republic of Yugoslavia, Republic of Croatia, quasistates Serb Republic of Bosnia and Herzegovina/Republika Srpska and the Herceg-Bosna Croatian Community, Bosniaks, genocide.*

Mnogobrojni i raznovrsni relevantni izvori različite provenijencije nesumnjivo potvrđuju dvije početne, osnovne, bitne, fundamentalne empirijske i naučne činjenice savremenih događanja i događaja u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća:

- prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena je **klasična oružana agresija**, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je po osnovnom poimanju, shvatanju i definiciji međunarodni oružani sukob, i
- drugo, na okupiranim teritorijama nezavisne i međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine, članice Ujedinjenih nacija, u gradovima u opsadi i na teritoriji Ujedinjenih nacija – sigurnim zonama Ujedinjenih nacija nad Bošnjacima, pripadnicima (zaštićene) nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, izvršen je najteži zločin – **zločin genocida**.

Navedene krucijalne činjenice su postulacioni osnov u naučnim i drugim istraživanjima društvenih, političkih, vojnih, moralnih i vrijednosnih činjenica:

- srpski fašizam je, nažalost, ponovo – tokom posljednje decenije XX stoljeća – obnovio, eskalirao i generisao najteže zločine do sada poznate čovječanstvu, a što nije u skladu s osnovnim vrijednostima, normama, običajima, kulturom i tradicijom srpskog antifašizma;
- srpska nacionalistička elita (intelektualna, politička, vojna i vjerska) devedesetih godina XX stoljeća – na temelju političkog genocidnog

projekta, srpskog velikodržavnog projekta „**svi Srbi u jednoj državi**”, čiji se osnovni cilj sastoji u formiranju jedinstvene (velike) srpske države na Balkanu, u kojoj će živjeti „**ceo srpski narod**”, „**ujedinjenje svih Srba u istu državnu strukturu**”, a koji (projekt), uporedo s jugoslavenskim programom u historiji srpskih političkih ideja egzistira dva puna stoljeća – dovela je do unutrašnje krize u Socijalističkoj federativnoj republici Jugoslaviji i razbila zajedničku državu;

- Miloševićevom nacionalističkom politikom i praksom masovnih mitinga i demonstracija (na kojima je 1988–1989. učestvovalo oko pet miliona ljudi) i pučističkim metodama („birokratska antirevolucija”) srušena su (krajem 1988. i početkom 1989) u Srbiji, Vojvodini, na Kosovu i u Crnoj Gori legalno izabrana rukovodstva i uklonjeni „nepoželjni” kadrovi;
- Republika Srbija je revizijom Ustava iz 1974. i donošenjem Ustava od 28. septembra 1990. ukinula autonomije Vojvodine i Kosova i praktično izvršila secesiju (od SFRJ), uništila ustavni poredak SFRJ (izvršila udar na savezni Ustav i „**pravnu agresiju na ustavni sistem Jugoslavije**”), preuzela funkcije „**nove samostalne srpske države**”, čime je sama izuzeta iz pravnog sistema SFRJ, što je po zakonima SFRJ predstavljalo najteže krivično djelo i prije (višepartijskih) izbora otpočela s procesom formiranja velike Srbije;
- u Crnoj Gori formiran je kolaboracionistički režim;
- Republika Srbija je izvršila udar na monetarni sistem SFRJ (9. januara 1991): Slobodan Milošević se dograbio zlatnih rezervnih zaliha u inostranstvu u vrijednosti od 1,4 milijarde američkih dolara;
- ubrzan je proces homogenizacije Srba, posebno u Bosni i Hercegovini;
- politički projekt, srpski velikodržavni projekt „**svi Srbi u jednoj državi**” eskalirao je osvajačkim ratovima i genocidom. Srbija i Crna Gora/Savezna republika Jugoslavija je od 1991. do 1999. vodila osvajačke ratove na Balkanu (borbu za teritorije, za „životni prostor” – Lebensraum), uključujući i protiv Republike Bosne i Hercegovine (1991–1995);
- navedeni osvajački projekt su, pored ostalih, prihvatili, podržavali i u njemu učestvovali brojni i raznovrsni politički, vojni i društveni subjekti u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, među kojima i nacionalistička Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, čiju je politiku, nažalost, prihvatio neočekivano veliki broj Srba;
- politički projekt ujedinjenja svih Srba i **formiranja velike etničke (srpske) države** dobio je masovnu podršku Srpske akademije nauka i

umetnosti, Udruženja književnika Srbije, Srpske pravoslavne crkve, Jugoslavenske narodne armije (JNA od devedesetih godina XX stoljeća nije imala ni jugoslavenski ni narodni karakter), političkih i kulturnih institucija i ustanova uz, nažalost, masovnu neselektivnu podršku srpskog naroda;

- rukovodstvo JNA prihvatilo je srpsku nacionalističku ideologiju i politiku i postalo instrument srpskog velikodržavnog projekta, čiji je zadatak bio da „**štiti teritorije sa srpskim življem, naoružava ih i obezbijedi granice buduće, zamišljene Jugoslavije**”;
- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima čine suštinu genocidnog projekta **zajedničkog zločinačkog poduhvata** država Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske, njihovih rukovodstava i brojnih rukovodilaca političkog, vojnog, policijskog i upravnog vrha, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika;
- **namjera** (*mens rea*) tog zločinačkog čina, utemeljena i iskazana u srpskom i hrvatskom velikodržavnom projektu, imala je za cilj zauzimanje i uništenje države Republike Bosne i Hercegovine i „**konačno rješenje**” muslimanskog pitanja – uništenje Bošnjaka ili njihovo svodjenje na beznačajnu etničku i vjersku grupu. U funkciju tih zločinačkih aktivnosti poslušno su se, kao neposredni saradnici i izvršioci, stavile paradržavne tvorevine i servilni petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine („Hrvatska zajednica Herceg-Bosna”/„Hrvatska republika Herceg-Bosna”, „Republika srpska Bosna Hercegovina”/„Republika Srpska” i „Autonomna pokrajina zapadna Bosna”) i Republike Hrvatske („Republika srpska krajina”), koje su države agresori (Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska), po ugledu na naciste, osmislile, planirale, pripremile, organizovale, formirale, rukovodile, naoruža(va)le, obučavale, izdavale (im) naredbe, pri čemu je u suštini riječ o marionetskim režimima tih država, koji su usmjeravani i kontrolisani od tih država i bili zavisni od njih i djelovali u njihovo ime – u svojstvu *de iure* i *de facto* organa Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske.

Radi ostvarivanja navedenog zločinačkog poduhvata agresori su, posebno Srbija i Crna Gora, u skladu sa strateškim planovima realizovali planirane aktivnosti i akcije:

- razbijen je ustavni koncept odbrane SFRJ;
- republikama i pokrajinama oduzeto je suvereno pravo u oblasti organizovanja i rukovođenja teritorijalnom odbranom, ravnopravnom

- komponentom Oružanih snaga SFRJ, i njeno dovođenje, podređivanje i stavljanje pod (pot) punu kontrolu JNA;
- smanjena je i razoružana Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine i još nekih konstitutivnih elemenata SFRJ;
 - JNA je od antifašističke, jugoslavenske, narodne i multietničke vojske „transformisana” u velikosrpsku vojsku;
 - obnovljeni su i eskalirali fašistički pokreti – velikosrpski i velikohrvatski;
 - utvrđeni su metodi, mehanizmi i postupci planiranja, organizovanja i pripremanja zločina;
 - postignut je (marta 1991) načelan dogovor o uništenju države Republike Bosne i Hercegovine između šefova susjednih država (*Pakt Milošević – Tuđman*);
 - omeđene/omeđavane su granice „velike Srbije” i „velike Hrvatske”;
 - organizovana je, naoružana, obučena i opremljena peta kolona (velikosrpska i velikohrvatska) susjednih država u Bosni i Hercegovini;
 - zauzete su polazne pozicije za agresiju i druge zločinačke aktivnosti, uključujući i genocid nad Bošnjacima;
 - rukovođenje i komandovanje na okupiranim teritorijama objedinjeno je u rukama šefova susjednih država – okupacionih sila;
 - utvrđeni su nosioci i imenovani subjekti određenih konkretnih aktivnosti, u određenim uvjetima, identifikovani njihovi ciljevi, metode i sredstva i efekti – rezultati i posljedice.

Riječ je o zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava, teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, koji su nastali na temeljima fašističke ideologije, politike i prakse dvaju velikodržavnih projekata, dviju genocidnih politika, dvaju zajedničkih zločinačkih poduhvata, dvaju nacionalističkih pokreta, dviju država, zatim dviju, odnosno triju kolaboracionističkih i petokolonaških tvorevina, dviju oružanih sila, četiriju kolaboracionističkih vojnih formacija i više drugih oružanih jedinica i grupa, uključujući i strane plaćenike (Ruse, Grke, itd.). Takva fašistička ideologija, politika i praksa, osvajačkog i genocidnog karaktera, imala je za cilj **formiranje velikosrpske i velikohrvatske države** na štetu samostalne, suverene i nezavisne, historijski trajne i jasno definisane države Republike Bosne i Hercegovine. **Cilj tih ideologija i politika je**, slično nacističkom projektu – „borba za životni prostor“ i „konačnom rješenju jevrejskog pitanja“, te nacističkim tvorevinama u Hrvatskoj (tzv. Nezavisna država Hrvatska) i Srbiji (kvislinška uprava generala Nedića), **osvajački rat za teritorije** („**borba za teritorije**”, teritorijalna ekspanzija), borba za „životni

prostor”, za otimanje tuđe, bosanskohercegovačke zemlje i **uništenje Bošnjaka**, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Rezultatima dosadašnjih naučnih istraživanja utvrđene su i konstatovane relevantne naučne činjenice koje potvrđuju i dokazuju **naučnu istinu**, čije su, pored ostalog, bitne odredbe:

- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima su **isplanirani** (intelektualno, ideološki, politički, vojno, ekonomski, medijski, obavještajno, psihološki, itd.), s jasno postavljenim **ciljevima, naredeni, usmjereni, organizovani i vođeni** s nadležnih političkih i vojnih mjesta i izvršeni planski, sistematski i organizovano. Poznate su **države agresori, zatim ideolozi, planeri, naredbodavci, izvršioци i saradnici, te kako su zločini izvršeni i zbog čega su izvršeni;**
- Srbija i Crna Gora/Savezna republika Jugoslavija, kao i Republika Hrvatska – beogradski i zagrebački režimi, na čelu sa Slobodanom Miloševićem i Franjom Tuđmanom, su: **planirali, pripremali, usmjeravali, organizovali i vodili agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima; rukovodili i komandovali izvođenjem agresije; operativno planirali, pripremali, koordinirali, usmjeravali i vlastitim oružanim snagama** (Jugoslavenska narodna armija/Vojska Jugoslavije, Hrvatska vojska, „Vojska Srpske republike Bosne i Hercegovine”/„Vojska Republike Srpske”, „Vojska Republike srpske krajine”, „Hrvatsko vijeće obrane” i „Narodna odbrana Autonomne pokrajine zapadna Bosna”) **vodili borbene operacije protiv Republike Bosne i Hercegovine; osiguravali živu silu (starješinski i vojnički kadar), kompletnu logističku i finansijsku podršku (tenkove, transportere, helikoptere, artiljerijsko i pješadijsko naoružanje, radarsko-računarska sredstva, minsko-eksplozivna sredstva, municiju, gorivo i mazivo i druge strateške sirovine), sanitetski materijal, zdravstveno osiguranje i svu drugu vojnu opremu, zatim plaće i penzije, te tako neposredno učestvovali u izvršenju genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.** Samo u periodu do 31. decembra 1994. Savezna republika Jugoslavija je za izvođenje agresije osigurala 89,4% pješadijske, 73% artiljerijske i 95,1% protivavionske municije. Navedene podatke je pravovremeno, još u toku sudskog procesa, posjedovao Međunarodni sud pravde, ali ih, nažalost, kao i mnoge druge krucijalne dokaze o neposrednom učešću i odgovornosti Savezne republike Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima nije uzeo u obzir;

- oružana agresija, osvajački rat protiv Bosne i Hercegovine, bila je sastavni dio Miloševićeve i Tuđmanove državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u koncentracione logore samo zbog njihove **nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti i osvajanja njihovog životnog prostora**;
- Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) ostvarivala je *opću (sveukupnu) kontrolu i efektivno rukovođenje* nad snagama „**bosanskih Srba**”, koje su, kao „**dio vojne organizacije SRJ**” djelovale *de facto* i *de iure* kao organ Savezne republike Jugoslavije, koja je „**provodila vojne operacije neophodne za uspostavljanje velike Srbije**”, pri čemu su „**bosanski Srbi djelovali u ime Vlade Savezne republike Jugoslavije**”, koja je „**djelovala kao međunarodni subjekt koji vrši vlast nad Republikom Srpskom**”;
- Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) je, učestvujući u osvajačkim ratovima u Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini i genocidu nad Bošnjacima, **izdržavala „70.000 vojnika u vojsci Republike srpske krajine, oko 200.000 vojnika u vojsci Republike Srpske i vojsku Jugoslavije/oko 230.000, prim. S. Č./, a to je skoro pola miliona vojnika**”;
- Savezna republika Jugoslavija je do 30. augusta 1994. „**dvije milijarde/američkih, prim. S. Č./ dolara utrošila u Bosni i Hercegovini**” – za vođenje agresorskog, osvajačkog rata protiv Republike Bosne i Hercegovine i istrebljenje Bošnjaka, pri čemu je do 8. jula 1994. samo „**u municiji i vojnoj opremi za rat u RS i RSK**” potrošila oko milijardu američkih dolara („... oko 1.000.000.000 USD”);
- Savezna republika Jugoslavija je pružala „**maksimalnu pomoć**” srpskom narodu „**preko Drine da se stvori Republika Srpska, da se stvori Republika srpska krajina**” i izborila se da tzv. međunarodna zajednica „**nudi legalizaciju države na polovini teritorije Bosne i Hercegovine, čime bi se teritorija (Savezne republike Jugoslavije) povećala „za jednu četvrtinu, jer je 102 hiljade kvadratnih kilometara Jugoslavije, a da se stanovništvo poveća za jednu desetinu, i to da se legalizuje**”, tako se „**stvara sva podloga da srpski narod, praktično, ostane da živi u jednoj državi**”;
- Savezna republika Jugoslavija je „**stvorila Republiku Srpsku**”, srpsku državu na prostorima na kojima nikada nije bilo srpske države“ i „**uknjižila pola Bosne**”;
- Slobodan Milošević je „**obezbedio legitimitet Republike Srpske pred svetom**”, a generali Vojske Jugoslavije su zločin protiv mira (agresiju) i zločin genocida „**uradili časno**”;

- paradržavne tvorevine Srpska republika Bosna i Hercegovina/Republika Srpska, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna/Hrvatska republika Herceg-Bosna i Autonomna pokrajina zapadna Bosna i njihovi politički, vojni, policijski i izvršni organi bili su organi i/ili agenti susjednih država – Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske. Ti marionetski režimi nisu predstavljali nikakav samostalni politički niti vojni subjekt. Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska su, u ulozi okupatorskih sila u Republici Bosni i Hercegovini, vršile opću (sveukupnu) političku i vojnu, kao i efektivnu kontrolu nad svojim paradržavnim, kolaboracionističkim i petokolonaškim tvorevinama u Republici Bosni i Hercegovini i njihovim političkim, vojnim, policijskim i izvršnim organima (vlasti). Navedene paradržavne tvorevine izjednačuju se sa državnim organima vlasti Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske i u potpunosti su zavisile od tih država, čija se djela – akti genocida (*actus reus*) – pripisuju Saveznoj republici Jugoslaviji i Republici Hrvatskoj;
- agresori su na okupiranim područjima, gradovima u opsadi i na teritoriji Ujedinjenih nacija – sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, pored zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva, izvršili brojne oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad civilima i civilnim stanovništvom te civilnim objektima, kao što su: organizovano ciljano ubijanje, ustvari najčešće stravično masovno i pojedinačno strijeljanje, klanje, spaljivanje i masakriranje muškaraca, žena, djece i staraca, uglavnom Bošnjaka, te muslimana – Albanaca i Roma („**lišavanje života tokom napada na gradove i sela**”), pripadnika zaštićene nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, koji su sistematski birani kao cilj za uništavanje; hapšenje, deportovanje i zatočenje u koncentracione logore, zatvore i druga mjesta zatočenja; ubijanje i masakriranje u koncentracionim logorima i drugim zatočeničkim objektima; zastrašivanje, premlaćivanje, mučenje, zlostavljanje, proganjanje, ponižavanje i izgladnjivanje civila u logorima i zatvorima, te surovo i nečovječno postupanje i nehumani uvjeti u zatočeničkim objektima, od čega su mnogi Bošnjaci svakodnevno umirali; ciljano ubijanje i ranjavanje intelektualne i političke elite (ljekara i zdravstvenih radnika, pravnika, vjerskih službenika, posebno lica Islamske zajednice – imama, profesora, studenata, učenika i drugih, privrednika i drugih stručnjaka i istaknutih i uglednih Bošnjaka, posebno političkih vođa i članova Stranke demokratske akcije); nanošenje teških tjelesnih i/ili psihičkih povreda; sistematsko i masovno silovanje i seksualno zlostavljanje žena (čak i starica), djevojaka, pa i djevojčica u

logorima, zatvorima, hotelima, garažama, privatnim kućama i drugim mjestima; uzimanje i ubijanje talaca; nasilno pokrštavanje Bošnjaka; sistematsko prisilno protjerivanje, raseljavanje, istjerivanje i deportacija civila i civilnog stanovništva, uglavnom Bošnjaka iz njihovih domova i s vjekovnih staništa (stravične razmjere tih zločina svjedoče o pretvaranju okupiranih područja u jednonacionalne, u etnički čiste srpske i/ili hrvatske teritorije); prisilno razdvajanje žena, djece i staraca od muških članova njihovih porodica; okrutno, surovo i nečovječno postupanje s ranjenicima, bolesnicima i ratnim zarobljenicima; napadi na zdravstvene ustanove, te povređivanje i ubijanje ranjenika; sistematski vojni napadi širokih razmjera (uz upotrebu artiljerije, haubica 105 mm, tenkova T-84, raketa s daljinskim navođenjem, aviobombi i drugih oruđa i oružja) usmjereni na civilne ciljeve (civilno stanovništvo i civilne objekte); napadi na humanitarne konvoje, opstruiranje i ograničavanje humanitarne pomoći i napadi na osoblje humanitarnih organizacija; neselektivno i nesrazmjerno korištenje sile (uključujući i tešku artiljeriju) i opsade protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata; surovo i nečovječno postupanje prema civilima i civilnom stanovništvu, podrazumijevajući i nanošenje velikih patnji i teških povreda tjelesnog i psihičkog integriteta; fizičko iznurivanje i terorisanje civilnog stanovništva; bespravno (masovno) otpuštanje s posla; namjerno razaranje i uništavanje gradova, naselja i sela; stalno granatiranje civila i civilnog stanovništva i snajpersko djelovanje po bosanskohercegovačkim gradovima i naseljima u opsadi; korištenje civila kao živog štita, te za prisilne fizičke radove na prvoj liniji fronta (kopanje rovova, nošenje municije i dr.); nametanje prekomjernog rada; nanošenje teških ozljeda i zlostavljanje civila; namjerno nametanje životnih uvjeta koji su (bili) sračunati da dovedu do potpunog ili djelimičnog fizičkog ili biološkog istrebljenja Bošnjaka (namjerno izgladnjivanje, uskraćivanje odgovarajuće medicinske pomoći, hrane, vode, smještaja, odjeće, sanitarnih uvjeta, električne energije, gasa, ogrjeva, telefonskih komunikacija i gradskog saobraćaja); upotreba zabranjenih (po međunarodnim konvencijama) metoda i sredstava ratovanja, fizičko iznurivanje i dr.); pustošenje ljudskih ognjišta neopravdano vojnim potrebama; plansko i selektivno pljačkanje, razaranje i uništavanje stambenih, obrazovnih, naučnih, zdravstvenih, vjerskih i privrednih objekata; uništavanje i zatiranje kulturno-historijskih i vjerskih spomenika, te kompletne infrastrukture Bosne i Hercegovine (saobraćajnice, PTT- instalacije, radio i TV predajnici, električni dalekovodi, vodovodi i

rezervoari za vodu, zdravstvene ustanove i dr.), kao i prirodnih resursa (šume, vodotokovi, rudnici i sl.) i dr.

O zločinu genocida nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, o tom masakru nad nedužnim, nenaoružanim i nemoćnim žrtvama koje je Zapad prepustio agresorima i njihovim kolaboracionistima i petokolonašima da ih unište, posebno u dolinama rijeka Drine, Neretve, Sane, Une, Lašve, te Bosanske Posavine, a naročito o genocidu u sigurnim zonama Ujedinjenih nacija Srebrenica i Žepa i oko njih jula 1995, kao i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pored brojnih relevantnih, dostupnih i pouzdanih dokumenata, podataka, informacija, saznanja, izjava i drugih dokaza, uključujući i stručna saznanja međunarodnih i nacionalnih sudova, evidentni su i objektivni indikatori – masovna i pojedinačna ubistva i masovne grobnice:

- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu je – uz: **embargo na oružje i vojnu opremu, humanitarnu politiku** Ujedinjenih nacija, Evrope i tzv. međunarodne zajednice, **razmjешtanje snaga Ujedinjenih nacija za održa(va)nje mira** – UNPROFOR, koje su djelovale kao „zaštitnice srpskog agresora” i zločincima davale određenu vrstu legaliteta i legitimiteta, **političke mirovne pregovore, političke i vojne pritiske na žrtve genocida**, koji su potvrđivali srpska teritorijalna osvajanja i zločin genocida, čime je u praksi realizovana politika teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine, **sramotnu politiku (ne)moralnog izjednačavanja agresorâ i žrtava zločina genocida, namjerno pogrešnu kvalifikaciju karaktera oružanog sukoba i prirode zločina, međunarodnu strategiju ignorisanja srpskog velikodržavnog fašističkog i genocidnog projekta** itd. – bila sastavni dio Miloševićeve državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u koncentracione logore zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti i zauzimanja njihove zemlje, pljačkanja materijalnih dobara i druge pokretne imovine, te otimanja i prisvajanja njihovih kuća i stanova i zatiranja tragova civilizacijskih i kulturnih tekovina;
- operacionalizaciju velikosrpske ideologije, politike i prakse u Republici Bosni i Hercegovini vodila je Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, na čelu sa Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugim ratnim zločincima, koje je, nažalost, prihvatio zaprepašćujuće veliki broj Srba. Rukovodstvo Srpske demokratske stranke i srpske paradržavne i kolaboracionističke tvorevine u Republici Bosni i Hercegovini

(Srpska republika Bosna i Hercegovina/Republika Srpska) bilo je uključeno u zajednički zločinački poduhvat pod direktnim političkim i operativnim vodstvom Slobodana Miloševića, čiji su cilj i namjera bili da se, u skladu s političkim projektom formiranja „**jedinstvene države srpskog naroda**” („**jedinstvene srpske države na Balkanu**”) i „*Strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*” (srpskoj varijanti nacističke konferencije u Wannseeu), zauzme i uništi država Republika Bosna i Hercegovina i (u njoj) unište Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva;

- kolaboracionisti i petokolonaši (veliko)srpskog agresora (politički, vojni, policijski i upravljačko-izvršni potencijal marionetskog režima Republike Srpske), pod neposrednim rukovodstvom, organizacijom, komandom, učešćem i podrškom države Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), koja je okupirala preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine, učestvovali su kao i država Savezna republika Jugoslavija u genocidu, zločinima protiv čovječnosti i ratnim zločinima nad Bošnjacima, kao i u ratnim zločinima nad drugim narodima;
- fašističko i genocidno rukovodstvo paradržavne i kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske, na čelu s Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić, Ratkom Mladićem i drugima, koju je generisao srpski nacizam i na kostima ubijenih Bošnjaka inaugurisao genocidnu tvorevinu nazvanu republikom, imalo je **genocidnu namjeru i genocidni plan** o uništenju Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, po kojem je genocid organizovano, ciljano i sistematski izvršen;
- za uništenje Bošnjaka, međunarodnim humanitarnim pravom zaštićene grupe (nacionalne, etničke i vjerske kao takve), postojala je **genocidna zločinačka namjera i genocidni plan** (postoje, pored ostalog, naredbe za izvršenje genocida, uključujući i formiranje koncentracionih logora);
- **genocid** nad Bošnjacima izvršen je u teškim i složenim uvjetima međunarodnog oružanog sukoba – **agresije** na nezavisnu, međunarodno priznatu državu Republiku Bosnu i Hercegovinu, članicu Ujedinjenih nacija, i **okupacije** velikog dijela njene državne teritorije. Osuđeni ratni zločinac Biljana Plavšić je na 17. sjednici Skupštine Republike Srpske, održane od 24. do 26. jula 1992, izjavila da je **70% teritorije Bosne i Hercegovine osvojeno**. Radovan Karadžić je na 34. zasjedanju Skupštine Republike Srpske, održane od 27. augusta do 1. oktobra 1993, izjavio: „**A sačuvali smo 250.000 mjesta životnog prostora gdje su muslimani živjeli.**” Slobodan Milošević je 15. aprila 1994. na sjednici Vrhovnog saveta odbrane

Savezne republike Jugoslavije, pored ostalog, izjavio: „... **naše snage kontrolišu 72% teritorije Bosne i Hercegovine**”;

- genocid nad Bošnjacima je, u skladu s (veliko)srpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, a po uzoru na fašizam i nacizam, (iz)vršen u kontinuitetu do kraja 1995. i na televiziji je prenošen uživo, bez obzira na broj likvidiranih, ranjenih, protjeranih, silovanih, itd. Namjera da se Bošnjaci unište evidentna je od početka i faktička je konstanta, koja je permanentno i u kontinuitetu očigledna tokom cijelog trajanja agresije. Izvršioци genocida, imajući u vidu tolerisanje njihovih akata od Ujedinjenih nacija i vodećih država Zapada, bili su uvjereni da će *via facti* doći do legalizacije genocida kao političke prakse;
- genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini rezultat je kolektivne velikosrpske ideologije, politike i prakse uništenja Bošnjaka. Samo u osmišljenom, planiranom, organizovanom, usmjerenom, vođenom, sistematskom i ciljanom genocidu nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici i oko nje jula 1995. učestvovalo je, prema rezultatima istraživanja Vlade Republike Srpske, preko 25.000 ljudi.

*

* *

Srbijansko-crnogorski agresor je na okupiranim teritorijama Republike Bosne i Hercegovine, posebno na području srpskih strateških prioriteta **istočne i sjeverne Bosne**, kao i **Bosanske krajine**, gradovima u opsadi, teritoriji Ujedinjenih nacija – sigurnim zonama Ujedinjenih nacija i na slobodnoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine izvršio zločin genocida nad Bošnjacima. Najmasovniji zločin genocida izvršen je u općinama s bošnjačkom većinom (stanovništva) u Podrinju, Bosanskoj Posavini, dolinama Sane i Une, te na području Sarajeva, posebno u Sarajevu u opsadi, i drugim mjestima u Republici Bosni i Hercegovini:

- velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti likvidirali su (masovna i pojedinačna ubistva, klanja i spaljivanja) na desetine, stotine i hiljade civila i civilnog stanovništva, uključujući djecu, žene i starija lica, te trudnice i (tek rođene, bezimene) bebe na području: Trebinja, Bileće, Ljubinja, Gacka, Nevesinja, Mostara, Kalinovika, Foče, Goražda, Čajniča, Rudog, Višegrada, Rogatice, Sokoca, Han-Pijeska, Vlasenice, Bratunca, Srebrenice, Zvornika, Kalesije,

Bijeljine, Brčkog, Bosanskog Šamca, Modriče, Doboja, Bosanskog Broda, Dervente, Teslića, Šipova, Jajca, Čelinca, Maglaja, Zavidovića, Prnjavora, Kotor-Varoša, Skender-Vakufa, Banje Luke, Prijedora, Ključa, Bosanskog Petrovca, Drvara, Sanskog Mosta, Bosanske Gradiške, Bosanske Dubice, Bosanskog Novog, Bosanske Krupe, Bihaća, Cazina, Velike Kladuše, Sarajeva (Ilijaš, Vogošća, Hadžići, Ilidža, Trnovo, Centar, Novi Grad, Novo Sarajevo, Stari Grad, Pale, posebno Sarajevo u opsadi) i drugih mjesta;

- skoro sva navedena područja, od Trebinja na jugoistoku, preko Bijeljine na sjeveroistoku, dijela Sarajeva, glavnog grada Republike Bosne i Hercegovine, Posavine, do Bihaćke krajine na sjeverozapadu, danas čine Republiku Srpsku (entitet u okviru Bosne i Hercegovine), legalizovanu Dejtonskim mirovnim sporazumom, a koja je, što je očigledno na osnovu relevantnih i pouzdanih podataka, formirana na genocidu i drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

U svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi Republike Bosne i Hercegovine, uključujući i u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, nad Bošnjacima, civilima i civilnim stanovništvom, nenaoružanim ljudskim bićima, muškarcima, ženama, djecom, starijim i mlađim, bolesnim i invalidima izvršena su planski, organizovano, sistematski i u kontinuitetu, pored ostalih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, brojna masovna i pojedinačna ubistva. Bošnjaci su, **zbog svoje nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, s namjerom** sistematski birani i određeni kao cilj za fizičko ili biološko uništavanje (ubijani su „**samo zato što su Muslimani**”).

Oblici zločina i načini i sredstva ubijanja Bošnjaka su raznovrsni i mnogobrojni u formi monstruoze patologije koju karakteriše naglašeni barbarizam, sadizam, surovost i okrutnost. Muškarci, žene, djeca i starci su (u kućama, ispred kuća i oko njih, stanovima, dvorištima, voćnjacima, štalama, šupama, garažama, na ulici, u polju, na livadi, u logorima i u drugim zatočeničkim centrima, školama, bolnicama, obdaništima, džamijama i drugim mjestima) ubijani (u grupama i pojedinačno), mrcvareni, masakrirani (uglavnom vatrenim oružjem – automatskim puškama i pištoljima: najčešće su žrtvama pucali u glavu, prsa i/ili leđa), te minobacačima, raketama, modifikovanim aviobombama, granatiranjem, oštrim predmetima (noževima, sjekirama, čak i sabljama), zatim tupim predmetima (raznim šipkama, palicama, lancima, kablovima, te fizičkom snagom – rukama i nogama), klani (čak i motornim pilama), živi spaljivani (zločinci, uglavnom komšije, čiji je identitet poznat, a koji su dobro poznavali žrtve, zapalili su, pored

ostalih, i mnoge nepokretne, teško bolesne, bespomoćne i iznemogle – žive, ubijene i poklane starice i starce), živi nabijani na kolce i pečeni na ražnju, bacani u jame i čatrnje, kasapljeni, odsijecane su im glave, sječeni prsti, kidane uši, vađene oči, živi su zakopavani, javno čerečeni, građevinskim mašinama – utovarivačem gaženi i gnječeni, zabijani im ekseri u glavu, potkivani ekserima (po tabanima) kao životinje, rezani spolni organi, ubijene žrtve genocida su spaljivane (mnogi Bošnjaci su nakon ubistva i klanja zapaljeni) i na druge načine likvidirani (zločinci su protiv civila i civilnog stanovništva koristili i dresirane pse). Ubijana su i tek rođena djeca, bebe, koja nisu imala ni imena, kao i (u majčinim utrobama) nerođene bebe. Bošnjaci su ubijani na zvjerski način, uključujući i čitave porodice, te su tako u nekim masovnim grobnicama otkriveni i identifikovani posmrtni ostaci čitavih porodica. Žrtve su, **„pred brojnim svjedocima, najčešće u prisustvu članova porodica ili na mjestima gdje su porodice mogle da vide sam čin izvršenja ubijanja”**, ubijane pojedinačno ili u grupama. Zločinci su, pored ostalog, **„šutali muslimanske lobanje”**.

Srpski zločinci su nemoćne, nezaštićene i nenaoružane civile fizički i psihički maltretirali i ponižavali, udarali, tukli (pendrecima, sohama, vilama), te masovno, sistematski i organizovano silovali i seksualno zlostavljali žene, djevojke i djevojčice, urezivali krstove na licu žrtava (čak i od ubijenih Bošnjaka „pravili” krstove), odvajali vojno sposobne civile, muškarce, od staraca, žena i djece, te djevojke i djevojčice od žena itd.

*
* *

I pored toga što su **Srebrenica** i njena okolica proglašeni *teritorijom Ujedinjenih nacija – sigurnom zonom Ujedinjenih nacija*, sve vrijeme do njenog zauzimanja u julu 1995. protiv potpuno izolovanog bošnjačkog stanovništva u kontinuitetu su vođeni akti genocidnog uništenja. Srpski agresor je Bošnjacima u kontinuitetu **„zagorčavao život”** i stalno brutalno kršio status sigurne zone Ujedinjenih nacija, ispaljujući granate na Srebrenicu, pri čemu su mnogi civili ubijeni i ranjeni, a civilni objekti razoreni. Srebrenica je postala koncentracioni logor, koncentracioni logor Ujedinjenih nacija, u kome je zločin genocida vršen u kontinuitetu i to javno – pred očima cjelokupne međunarodne zajednice.

Nakon zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenice 11. jula 1995. oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), uz učešće svojih (srpskih) kolaboracionističkih oružanih formacija iz Republike Bosne

i Hercegovine, izvršile su genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine. Pored masovnih i pojedinačnih likvidacija, žrtvama genocida nanesene su trajno teške tjelesne i psihičke povrede i boli; prisilno je protjerano oko 30.000 civila – žena, djece i staraca, s namjerom fizičkog ili biološkog uništenja Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve; namjerno su nametnuti teški egzistencijalni uvjeti života; izvršeni su zločini silovanja; nasilno su razdvajane porodice; namjerno su opljačkani, uništeni i spaljeni bošnjački civilni objekti, posebno vjerski itd.

U jedinstvenoj i masovnoj *operaciji ubijanja*, uglavnom za četiri dana, s namjerom, organizovano i prema tačno utvrđenom planu i obrascu, na stravičan način, likvidirano je preko 8.000 zarobljenih i zatočenih Bošnjaka Republike Bosne i Hercegovine, među kojima preko 800 djece, što je motivisano njihovom nacionalnom, etničkom i vjerskom pripadnošću kao takvom, te osvajanjem njihovog životnog prostora, koji je u srpskim velikodržavnim planovima označen od strateške važnosti. Tri generacije muškaraca su istrijebljene, čime je izvršena radikalna destrukcija bošnjačke nacionalne, etničke i vjerske zajednice. Riječ je o zločinu genocida, svjesnom, namjernom i ciljnom istrebljivanju ljudi – civila i civilnog stanovništva u Evropi nakon Drugog svjetskog rata.

Srpski agresor i njegovi kolaboracionisti su i na području **Žepe** od 1992. do 1995. izvršili genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i vrijeme kada je Žepa bila teritorija Ujedinjenih nacija – sigurna zona Ujedinjenih nacija (juni 1993. – juli 1995), posebno u julu 1995, kada je Srebrenica, kao sigurna zona Ujedinjenih nacija, zauzeta i okupirana.

*

* *

Velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti izvršili su zločin genocida i na području **Sarajeva**, posebno u Sarajevu u opsadi, jednom od „*strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*”, i drugim teritorijama Ujedinjenih nacija (sigurnim zonama Ujedinjenih nacija) i svim gradovima u opsadi, kao i na slobodnoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine usljed nasumičnih i stalnih agresorskih granatiranja. U Sarajevu u opsadi je u redovima za vodu i hranu, na tržnicama, u školama, na fakultetima, u bolnicama, tramvajima, autobusima, na ulicama, u stambenim objektima, na poslu, za vrijeme sahrana itd., pored ostalog, vršena koordinirana, dugotrajna, rasprostranjena i sistematska kampanja namjernog granatiranja

(vatrenim oruđima za neselektivno gađanje, kao što su minobacači, rakete s daljinskim navođenjem i artiljerija) civilnih područja, objekata i civilnog stanovništva iz artiljerijskog, minobacačkog i pješadijskog oružja. Granatiranjem i snajperskim djelovanjem ubijeno je i ranjeno na hiljade civila obaju spolova i svih starosnih dobi, posebno djece, žena i starih lica. Samo na području Sarajeva u opsadi od aprila 1992. do decembra 1995. **ukupan broj ubijenih, poginulih i umrlih**, prema rezultatima istraživanja ICTY-a, **iznosi 18.889 lica.**

*

* *

- Srpski agresor je u pojedinim okupiranim mjestima Republike Bosne i Hercegovine (Brčko, Bijeljina, Zvornik, Vlasenica, Rogatica...) prisilno **prevodio muslimane u pravoslavnu vjeru**, što potvrđuje raspoloživa dokumentacija i (preživjele) žrtve genocida.
- Agresor je s namjerom **sistematski opljačkao, razorio, porušio, uništio i oštetio 1.565 objekata islamske arhitekture**, među kojima su brojne džamije, mesdžidi, mektebi, tekije, turbeta, vakufski objekti i druge vjerske građevine sa neprocjenjivom historijsko-kulturnom, umjetničkom i naučnom važnošću. Istovremeno, srpsko-crnogorski fašisti uništili su i/ili oštetili preko 500 vjerskih objekata katoličke crkve i nekoliko jevrejskih.
- Agresor je **sistematski opljačkao, prisvojio, porušio, popalio mnoštvo stambenih i poslovnih objekata**. Procjenjuje se da je uništeno i oštećeno između 60 do 70% ukupnog broja stambenih jedinica u Republici Bosni i Hercegovini. Razoreni su i uništeni mnogi infrastrukturni objekti u oblasti saobraćaja i veza (željeznička i putna infrastruktura, PTT-saobraćaj i RTV).
- Agresor je **opljačkao, razorio i uništio mnoge industrijske objekte, poljoprivredna dobra, hotele, motele i turističke centre, te bezbroj malih zanatskih i trgovačkih radnji u privatnom vlasništvu**. Procjenjuje se da je uništeno i oštećeno između 50 do 60% industrijskih objekata.
- Velikosrpski zločinci **uništili su oko 55% zdravstvenih objekata**, čime je iz upotrebe izbačeno na hiljade bolničkih kreveta. Ubijeni su brojni ljekari i drugi zdravstveni radnici, uglavnom na radnom mjestu, posebno u Sarajevu u opsadi. Uništeno je oko 400 sanitetskih vozila.
- Među najtežim rezultatima agresije je i **razaranje i uništenje gotovo svih historijskih, obrazovnih, naučnih, kulturnih, zdravstvenih i**

sportskih objekata. Dovoljno je u tom pogledu spomenuti činjenicu da je agresor (25. augusta 1992) granatirao i zapalio Nacionalnu i univerzitetsku biblioteku u Sarajevu i time uništio 1,5 miliona tomova knjiga. Agresor je (17. maja 1992) potpuno spalio (zapaljivom municijom) Orijentalni institut, uključujući arhiv i biblioteku, pri čemu je uništeno 200.000 dokumenata, uključujući i zbirku od preko 5.000 islamskih rukopisa, zatim uništio gotovo sve objekte na kojima su održane XIV Olimpijske igre 1984, te višestoljetno Jevrejsko groblje pretvorio u uporište sa kojeg je danonoćno ubijao civile Sarajeva u opsadi.

- Agresor je u gradovima koji su bili pod opsadom, posebno u Sarajevu, **onesposobio ili iz upotrebe isključio brojne vodoopskrbne objekte i uskratio vodu, električnu energiju, gas i telefonske komunikacije.** Na taj način agresor je namjerno podvrgavao civile i civilno stanovništvo teškim životnim uvjetima sračunatim na to da dovedu do njihovog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja.
- Srbijansko-crnogorski agresor i njegovi kolaboracionisti **nisu poštovali** međunarodne konvencije koje se odnose na pravila ratovanja, te su protiv civila i civilnog stanovništva koristili metode i sredstva koji su po svim međunarodnopravnim načelima, pravilima i standardima zabranjeni. Tako je protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata koristio artiljeriju, tenkove, minobacače, višecijevne bacače raketa s daljinskim navođenjem, rasprskavajuću i zapaljivu municiju, hemijske otrove, kasetne i modifikovane bombe, snajpere i dr. Iz svih artiljerijskih i drugih oruđa, te pješadijom, planski i organizovano i s namjerom izvodio je napade na nezaštićena i nebranjena sela, naselja i gradove Republike Bosne i Hercegovine.
- Agresor je, pored ubijanja i ranjavanja, **sistematski izgladnjivao civilno stanovništvo, posebno u Sarajevu, zatim onemogućavao njihovo liječenje i epidemiološku zaštitu, te onemogućavao UNHCR-u i drugim međunarodnim i lokalnim humanitarnim organizacijama da dostavljaju hranu, lijekove i odjeću.** Također, u okupiranim mjestima u kojima je ostao manji broj Bošnjaka agresor ih je **otpuštao sa posla, izbacivao iz stanova,** uz prethodno prisilno potpisivanje da se odriču svoje cjelokupne imovine, uskraćivao im socijalnu i medicinsku zaštitu i drugo.
- U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu agresor je posebno **koristio opsadni način ratovanja i neselektivno i nesrazmjerno korištenje sile,** što je karakteristično za Sarajevo, Goražde, Žepu, Srebrenicu, Bihać i druga mjesta u opsadi.

*
* *
*

Oružane snage Republike Hrvatske (Hrvatska vojska i njeni kolaboracionisti i petokolonaši – Hrvatsko vijeće obrane, fašistoidni dio HVO-a, koji su djelovali pod općom, sveukupnom kontrolom Republike Hrvatske i za njene interese, *de facto* i *de iure* organ (instrument) Republike Hrvatske, koja je vršila *opću kontrolu* i *efektivno rukovođenje* nad oružanim snagama i civilnim vlastima paradržavne tvorevine Hrvatske zajednice Herceg-Bosne/Hrvatske republike Herceg-Bosne, pri čemu se i zločini HVO-a pripisuju Republici Hrvatskoj) u **srednjoj Bosni, dolini Rame i Neretve, te u zapadnoj Hercegovini** nad Bošnjacima, civilima i civilnim stanovništvom izvršile su brojne zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kao što su: masovna i pojedinačna ubistva i spaljivanja, te ranjavanja, uključujući žene, djecu i starce; protjerivanje i raseljavanje; masovna i sistematska hapšenja i zatočenja civila u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, napadi na civile i civilne objekte; terorisanje civila; silovanja i seksualna zlostavljanja; vojni napadi na gradove i sela, te njihovo razaranja; uništavanje stambenih, vjerskih, historijskih, obrazovnih, naučnih, kulturnih, zdravstvenih, sportskih, privrednih i drugih civilnih objekata, uključujući i Stari most u Mostaru; pljačkanje i spaljivanje javne imovine; pljačkanje bošnjačkih kuća, stanova i druge bošnjačke imovine, kao i njihovo spaljivanje; masovno otpuštanje s posla; prevođenje u katoličanstvo; prisilni rad na linijama fronta, gdje su logoraši i zatvorenici prisiljavani (prisiljeni) da budu ljudski štit; namjerno obustavljanje humanitarne pomoći; napadi na humanitarne radnike; uvođenje ogromnih taksi na humanitarnu pomoć i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. To je, u skladu sa hrvatskom nacionalističkom ideologijom i politikom formiranja „**zajedničke hrvatske države u njenim etničkim i povijesnim granicama**”, za čiju je realizaciju na kraju XX stoljeća postojao udruženi zločinački poduhvat, na čijem je čelu bilo državno, političko i vojno rukovodstvo Republike Hrvatske, pod vođstvom predsjednika Franje Tuđmana, dio smišljene i sistematske politike i prakse genocida, koju su hrvatske oružane snage organizovano činile u navedenim područjima Republike Bosne i Hercegovine. Takva genocidna politika i genocidna praksa provedena je u općinama: Stolac, Čapljina, Ljubuški, Tomislav-Grad, Mostar, Jablanica, Prozor, Gornji Vakuf, Bugojno, Kiseljak, Busovača, Vitez, Žepče, Vareš i drugim mjestima, što, pored brojnih dokaza, potvrđuju i masovne grobnice (Lapsunj – Prozor; Tasovčići – Čapljina; Balinovac – Mostar; Trzna – Žepče i dr.). Najeklatantniji primjer masovnih zločina je genocid u **Ahmićima, Vrbanji, Stupnom Dolu, Prozoru**, u naseljima Tulica, Grahovci, Radanovići i Han-Ploča (**Kiseljak**), gdje su mnogi civili,

uključujući žene i djecu, ubijeni i živi spaljeni, a kuće i drugi civilni objekti zapaljivim mecima, granatama i benzinom zapaljeni.

Republika Hrvatska je na okupiranim područjima Republike Bosne i Hercegovine „**imala ulogu okupacione sile i to zbog opće (sveukupne) kontrole koju je imala nad HVO-om, podrške koju mu je pružala i bliskih veza koje je sa njim održavala**”. HVO je djelovao u svojstvu i za račun i korist Republike Hrvatske, čija se djela (akti genocida HVO-a) pripisuju Republici Hrvatskoj. Snage HVO-a su djelovale kao *de facto (oružane) snage i agent Republike Hrvatske*. Zbog „**opće kontrole koju je Hrvatska vršila nad HVO-om, imovina bosanskih Muslimana je u trenutku njenog razaranja bila pod kontrolom Hrvatske i nalazila se na okupiranoj teritoriji.**”

*
* *

Oružane formacije Fikreta Abdića, koji se stavio u službu agresorâ, izvršile su brojne zločine protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika Bošnjaka, posebno protiv onih civila koji nisu podržavali njegovu izdajničku i zločinačku politiku, kao što su: ubistva, ranjavanja, maltretiranja, fizička i psihička zlostavljanja i premlaćivanja, posebno u logorima, i drugim mjestima zatočenja (Drmaljevo, farma Dubrave, hale Nepeke, Dispanzer u Polju, logor u Cetingradu, vojni zatvor u Miljkovićima i dr.), zatim silovanja, pljačkanje i uništavanje (neselektivno granatiranje) stambenih i drugih civilnih objekata.

*
* *

I jedan broj Bošnjaka je u toku odbrane Republike Bosne i Hercegovine od agresije i biološkog istrebljenja izvršio određene ratne zločine nad Srbima (u logoru Čelebići – Konjic, Kazani – Sarajevo...) i Hrvatima (Uzdol, Grabovica...). Protiv jednog broja takvih pojedinaca su još u toku agresije i genocida preduzete energične mjere krivičnog gonjenja.

*
* *

Republika Bosna i Hercegovina, međunarodno priznata država i članica Ujedinjenih nacija, za vrijeme agresije i genocida imala je ogromne ljudske žrtve i prevelika materijalna razaranja. Ukupan **broj, identitet i status žrtava – ubijenih, poginulih, umrlih, ranjenih, prisilno protjeranih i**

deportovanih i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini, te način, mjesto i vrijeme izvršenja zločina, zbog složenosti predmeta istraživanja, tipa i karaktera istraživanja, kao i rezultata naučnog istraživanja, još uvijek nisu potpuno naučno istraženi i naučno utvrđeni. Prema dosadašnjim rezultatima raznovrsnih istraživanja sami broj ubijenih kreće se u rasponu od 25.000 do 328.000. Istraživači ICTY-a dr. Ewa Tabeau i dr. Jakub Bijak, zasnivajući svoje podatke i na rezultatima istraživanja Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, ocjenjujući ih kao pouzdane i vjerodostojne, a izvore relevantne, procijenili su 2005. godine **broj „smrti povezanih sa ratom u Bosni i Hercegovini” na 102.622 lica, od čega 55.261 (54%) civila i 47.360 (46%) „vojnih žrtava”, naglašavajući da su ti podaci još uvijek nepotpuni.** U njihovu analizu nisu uključeni podaci o svim „smrtima povezanih sa ratom u Bosni i Hercegovini”, kao ni **smrtni slučajevi koji su bili rezultat teških životnih uvjeta.** Dr. Ewa Tabeau i Jan Zwierchowski (demografski vještaci ICTY-a) februara 2010, na osnovu izvora različite provenijencije, uključujući i rezultate istraživanja Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, procijenili su „**ukupan broj žrtava rata u Bosni i Hercegovini**“ – „**minimalan broj smrti povezanih s ratom**” – **na 104.732 lica: 42.106 (40,2%) civila i 62.626 (59,8%) „vojnih žrtava”.**

U Republici Bosni Hercegovini su, pored masovnih i pojedinačnih ubistava, izvršeni i drugi brojni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, od kojih ovom prilikom navodimo:

- **stotine hiljada ranjenih**, od čega nekoliko desetina hiljada djece;
- **više stotina hiljada zatočenih** u brojnim koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja;
- **nekoliko hiljada silovanih i seksualno zlostavljanih žena, djevojaka i djevojčica**, kao i jedan broj muškaraca;
- iz svojih domova je, u panici, strahu i haosu, protjerano i deportovano sa svojih staništa oko **2.200.000 osoba** (1.170.000 izbjeglica i oko 1.030.000 raseljenih lica), što čini više od jedne polovine ukupnog stanovništva Republike Bosne i Hercegovine po popisu od marta 1991;
- **1.370.000 lica** je sa teškim psihičkim povredama;
- agresori (velikosrpski i velikohrvatski) su u svim okupiranim mjestima, gradovima u opsadi i sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, kao i na slobodnim područjima, **nametnuli teške životne uvjete koji su imali za cilj potpuno ili djelimično fizičko uništenje Bošnjaka**, pripadnika nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, kao i **mjere**

- kojima je namjera spriječiti rađanje unutar grupe;**
- **enormno je porastao mortalitet stanovništva, više hiljada (lica), zbog teških uvjeta agresije i genocida;**
 - **bitno i značajno smanjen je prirodni priraštaj stanovništva (natalitet), više hiljada (lica), zbog teških uvjeta agresije i genocida.**

Sistematski obrazac u nasilnom preuzimanju vlasti, počinjeni zločini, razmjere i obrazac napada, njihov intenzitet, veliki broj ubijenih Bošnjaka, protjerivanje, deportacija i okrutno postupanje prema njima u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, te ciljani napadi na osobe ključne za njihov opstanak kao grupe (istaknute intelektualne, političke i duhovne ličnosti, te imućne Bošnjake) nedvosmisleni su, pored ostalog, dokazi o genocidnoj namjeri (*mens rea*) i izvršenom genocidu (*actus reus*) nad Bošnjacima. Bosanskohercegovački muslimani su na kraju XX stoljeća djelimično uništeni. U mnogim mjestima gdje su stoljećima živjeli danas ih više nema ili su tamo simbolično prisutni, egzistirajući i vegetirajući kao biološka bića koja ne predstavljaju nikakav ni društveni niti politički faktor.

Dejtonski mirovni sporazum je legalizovao srpska teritorijalna osvajanja, srpsku paradržavnu tvorevinu i zločin genocida i time nagradio nosioce i izvršioce zločina genocida. Taj sporazum je nametnut žrtvi zločina genocida i kao takav on predstavlja kaznu za žrtve zločina genocida.

Literatura

1. Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
2. Bećirović, Edina (2009) *Na Drini genocid: Istraživanje organiziranog zločina u istočnoj Bosni*, Bybook, Sarajevo.
3. Begić, Mujo (2013) *U opsadi 1201 dan: sigurna zona UN-a Bihać*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
4. Begić, Mujo (2015) *Genocid u Prijedoru – Svjedočenja*, Hrvatski memorijalno-dokumentacioni centar Domovinskog rata i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Zagreb – Sarajevo.
5. Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2006.
6. Cigar, Norman (1998) *Genocid u Bosni – politika etničkog čišćenja*, Bosanski kulturni centar i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo.
7. Čekić, Smail – Arnaut-Haseljić, Meldijana – Macić, Bećir (2010) *Masovne grobnice u Bosni i Hercegovini – sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenica*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
8. Čekić, Smail – Kreso, Muharem – Macić, Bećir (2000) *Genocid u Srebrenici, sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija, jula 1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
9. Čekić, Smail – Šestanović, Muhamed – Karović, Merisa – Mastalić-Košuta, Zilha (2010) *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
10. Čekić, Smail (2004) *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu: Planiranje, priprema, izvođenje*, knjige I – II, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i KULT B, Sarajevo.
11. Čekić, Smail (2012) *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
12. Čekić, Smail (2016) *Dejtonski (mirovni) sporazum – legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.

13. Dizdarević, Raif (2011) *Put u raspad*, stenogrami izlaganja Raifa Dizdarevića u raspravama iza zatvorenih vrata državnog i političkog vrha Jugoslavije, Institut za historiju Sarajevo, Sarajevo.
14. Holbrooke, Richard (1998) *Završiti rat*, Šahinpašić, Sarajevo.
15. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY, Hag.
16. Jović, Borisav (1996) *Poslednji dani SFRJ*, drugo izdanje, Kragujevac.
17. Milošević vs Jugoslavija, knjiga I – II, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2004.
18. Presuda Međunarodnog suda prave: Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore, 26. februar 2007, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008.
19. Rat u brojkama: Demografski gubici na teritoriji Jugoslavije 1991. do 1999. (dr. Ewa Tabeau), Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2009.
20. Sells, Michael Anthony (2002) *Iznevjereni most: religija i genocid u Bosni*, ITD „Sedam“, Sarajevo.
21. Simms, Brendan (2003) *Najsramniji trenutak: Britanija i uništavanje Bosne*, Bybook, Sarajevo i Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Sarajevo – Beograd.
22. Stambolić, Ivan (1995) *Put u bespuće*, Beograd.
23. Sud Bosne i Hercegovine, Sarajevo